

Bijlage 3. Behandeling van de adviezen bij het Ministerieel besluit tot voorlopige gehele opheffing van het ministerieel besluit van 22 januari 2014 tot bescherming van het oorlogsgedenkteken van Sint-Truiden

Provincie: Limburg

Gemeente: Sint-Truiden, 1ste afdeling, sectie H

Objectnummer: 4.01/1053/325.1

Dossiernummer: 4.001/1053/103.1

Omschrijving:

Sint-Truiden, Stapelstraat zonder nummer

Voorlopige Opheffing bescherming oorlogsgedenkteken in functie van verplaatsing

Mij bekend om gevoegd te worden bij het besluit van heden:

Brussel,

17 MEI 2017

De Vlaamse minister van Buitenlands Beleid en Onroerend Erfgoed,

Geert BOURGEOIS

Adviezen uitgebracht voorafgaand aan de voorlopige bescherming

Overeenkomstig Art 6.2.4 van het onroerenderfgoeddecreet wint de Vlaamse Regering het advies in bij de Vlaamse Commissie Onroerend Erfgoed.

1. Advies uitgebracht door de Vlaamse Commissie Onroerend Erfgoed (VCOE)

Het advies werd gevraagd op 30 november 2016.

De VCOE bracht op 15 december 2016 een ongunstig advies uit voor de voorlopige gehele opheffing van het ministerieel besluit van 22 januari 2014 tot bescherming als monument van het oorlogsgedenkteken te Sint-Truiden. Het advies maakt integraal deel uit van het beschermingsdossier.

Behandeling van het advies:

1. Advies §3

In §3 van haar advies stelt de VCOE terecht dat de etymologie van het woord "monument" betekent dat het gedenkteken werd opgericht om te herinneren. Daarna stelt de VCOE dat het object door zijn plaatsing, materialiteit en tekenwaarde perfect beantwoordt aan deze fundamentele betekenis.

Door de "plaatsing, materialiteit en tekenwaarde" in één zin samen te plaatsen suggereert de commissie dat de plaats van oprichting hetzelfde belang vertegenwoordigt in de erfgoedwaardering als de "tekenwaarde" en de "materialiteit".

Dit is allerminst het geval: Het monument werd weliswaar opgericht op een belangrijke en centrale plaats in het centrum van de stad, maar de exacte locatie op het plein is van secundair belang. Het is de plaats waar er zich vanaf 1911 een plein had gevormd, na de afbraak van de oude gasthuisgebouwen. Na de afbraak ontstond er een nieuwe pleinwand, die overigens bij de plaatsing van het beeld nog in aanbouw was. Door het ontstaan van het nieuwe plein ontstond er aldus een vrije ruimte waar het gedenkteken kon gedijen.

De commissie stelt voorts dat de uitbreiding van het monument en de plaatsing op een sokkel na de tweede wereldoorlog een versterking betekende van de tekenwaarde. Aanpassing aan het vigerende smaakoordeel is in de geschiedenis van de bouwkunst meer de norm dan de uitzondering, maar heeft hier volgens ons weinig meerwaarde. De sokkel en de bloembakken zoals die na WO II tot stand kwamen, werden trouwens ook niet vermeld bij de erfgoedelementen in het beschermingsbesluit van 2014.

Vervolgens stelt de commissie dat zij niet overtuigd is van de noodzaak van de verplaatsing. De plannen van de stad hebben echter de bedoeling om de waardering van het monument en zijn omgeving te verbeteren en daartoe beschouwt het stadsbestuur deze verplaatsing als noodzakelijk. Volgens de stad sluit de heraanleg van het plein het behoud van het gedenkteken op die plaats uit. De ruimtelijke context en het gebruik van straten en pleinen zijn immers sinds de oprichting van het monument fundamenteel gewijzigd. Het agentschap is eveneens van oordeel dat het plein inrichten ook kan zonder verplaatsing van het monument, maar begrijpt evenzeer dat voor de goede werking van het plein en het gedenkteken, deze verplaatsing wel noodzakelijk is.

Dergelijk klein bouwkundig erfgoed is door de tijd heen niét weerspanning, zoals de commissie stelt, maar evolueert mee met de wisselende omstandigheden. De beplantingen, die doorheen het bestaan van het monument in wisselende verschijningen (heesters, bomen, grasperk...) een decorum vormden, zijn dan ook geen symbolen, maar als het ware attributen die getuigen van de wisselende smaak.

De bedoeling van het gedenkteken was om de slachtoffers van een gewelddadig oorlogsconflict, WO I, te herdenken. De herdenking bestond er in om met een duidelijk iconografisch

programma de afschuw voor de oorlog te illustreren. Het monument was daarin zo overtuigend, dat men voor de herdenking van de tweede wereldoorlog geen nieuw monument behoefde, maar zich tevreden stelde met een kwalitatief mindere, doch niet storende toevoeging. De plaatsing net aan de straat, in het straatbeeld zoals het geschapen was in 1911 na de afbraak van het oude gasthuis, had inderdaad de bedoeling om de passanten te raken en zo kon het monument zijn oorspronkelijke verwachtingen ongetwijfeld ook inlossen.

Tot in de jaren 1945 verliep alle internationaal-nationaal verkeer Luik – Brussel inderdaad via onze Luikerstraat-Grote Markt – Tiensestraat (nu Stapelstraat). Daarom staan de monumenten zoals Heilig Hartbeeld en Sint-Marten monument langs die as.

Sinds de westelijke omleiding van het doorgaand verkeer om Sint-Truiden heen is de Stapelstraat vooral een weg van lokaal centrumverkeer, shoppers en toeristen. De vertoef- en belevingskwaliteit is hier prioritair geworden, dus de verplaatsing van het monument is net goed om het bekijks ervan te vergroten. De opwaardering zit net in het weghalen van het gedenkteken van de stoep en het bieden van een eigen voorplein aan het beschermde monument o.m. voor de regelmatige plechtigheden.

De rol van straten en pleinen in de stad is inmiddels veranderd. Vandaag is niet meer de straat de belevingsruimte, maar wordt door de stad de open ruimte naar voor geschoven als belangrijkste belevingsplek. De ruimtelijke beleving neemt steeds meer afstand van het straat- en stoepgebruik en vindt via een meer holistische benadering van de stedelijke context een oplossing in het gebruik van de open ruimte waarbij pleinen de ankerpunten worden. Wat ooit plantsoenen waren, werden later parkings en worden nu belevingsruimten in de stad. Ook Sint-Truiden wenst van het plein een belevingsruimte te maken, in plaats van een weggestoken weerspannige ruimte, enkel geschikt voor het parkeren van wagens en ook wel eens heimelijk gebruikt als clandestien nachtelijk urinoir, veilig verstopt achter een blinde muur.

In dezelfde paragraaf stelt de commissie dat de huidige tekenwaarde en de toekomstige signaalwaarde de belangrijkste redenen waren om het monument te beschermen, en dat de actuele plaats een inherent en onmisbaar element is in het beleven van deze waarden.

De huidige tekenwaarde en toekomstige signaalwaarde waren niet de belangrijkste redenen om het gedenkteken te beschermen. De teken- en of signaalwaarde kan men als een onderdeel zien van de historische waarde. De verschrikking van de oorlog wordt op deze manier herinnerd. De historische waarde is veel breder dan de loutere signaalwaarde. Het beschermingsbesluit van 2014 vermeldt daarnaast ook de artistieke waarde. Het werk van Victor De Haen behoort tot de fine-fleur van beeldhouwwerken die als gevolg de wereldoorlogen als gedenkteken het openbaar domein sieren en verdient daarom bescherming – en wellicht ook een geadapteerde opstelling.

De historische en artistieke waarde worden echter niet, zoals de commissie oordeelt "aan de kant gezet". Net door het monument weg te nemen van onder de lindeboom en het beter te oriënteren, komt het werk beter tot zijn recht en wordt het niet bevuild door de lindeboom. De kunstenaar heeft het werk niet geschapen met de bedoeling het te laten overschaduwen door een lindeboom. De stad zelf wenst het beeld niet weg te zetten, maar plaatst het beeld, in haar ontwerpplannen, dicht bij de zuidgevel van de kerk, centraal in het blikveld van de gebruikers van het plein, en de daarlangs lopende straten. Door het plein op die manier open te trekken, wordt het gedenkteken opgewaardeerd.

Het is dan ook de bedoeling het monument na plaatsing opnieuw te beschermen, ditmaal zonder de foute interpretatie met betrekking tot de lindeboom zoals wordt aangehaald in §5. Aangezien dit niet voldoende duidelijk werd uit het voorgelegde dossier, zal dit daarom explicieter worden aangegeven.

Met de stelling van de commissie dat een monument zijn maatschappelijke rol vooral vervult als het vervelend in de weg staat, zijn wij het fundamenteel oneens. Dit is mogelijk een hedendaagse visie op de conceptuele rol van een herinneringsmonument, maar deze kan niet zomaar worden toegepast op het verleden.

2. Advies §5

Het opheffen van de bescherming heeft, zoals de commissie stelt, ook tot gevolg dat de bescherming van de boom wegvalt.

In de toekenning van de erfgoedwaarde aan de boom is in het dossier uit 2014 een fout gemaakt, blijkt nu uit bijkomend onderzoek. Dat de boom een vrijheidsboom genoemd werd, is dus niet correct. Geen enkel historisch onderzoek kon aantonen dat dit verhaal klopt. Er zijn enkel historische bronnen die dit tegenspreken. In archiefbronnen wordt nergens teruggevonden dat er een boom werd geplant voor een herdenking of in functie van de "vrede". Persartikelen, gelegenheidstoespraken en bestuursdocumenten uit de gemeentelijke archieven maken geen gewag van een herdenkingsboom. Iconografische bronnen tonen dat de begroeiing aanvankelijk bestond uit heesters, later drie bomen waarvan uiteindelijk – en nog niet eens zeker – de huidige zilverlinde overblijft.

Het planten van solitaire bomen was bij diverse plechtigheden wel de gewoonte. De vrijheidsboom (Franse Tijd, 1830) of vredesboom (WO I en II) zijn daarvan gekende voorbeelden. De boom op het Sint-Martenplein is dat niet. Bij andere gelegenheden was dat wel het geval en vindt men daar ook de weerslag van. De boom die geplant werd bij het 75 jarig bestaan van België in 1905, ter hoogte van het patronaat Berchmanshuis is daarvan een voorbeeld. In 1920 kwam tegenover de gemeenteschool van de buurgemeente Gelinden, een linde na de oproep (1919) van de minister van landbouw om een herdenkingsboom te planten "naar het voorbeeld van Sint-Renelde uit 1830, eerste verjaardag terugkeer koning". (De plataan nabij de Sint-Reneldekerk in Saintes werd door het Waalse Institut du Patrimoine geïnventariseerd als "*Platane, dénommé "Arbre de la Liberté", planté par les volontaires à leur retour de Bruxelles en 1830, croissant sur la place publique de Saintes"*)

De boom zal echter wel bewaard worden als een waardevolle solitaire boom – en hij wordt door de stad ook als dusdanig verzorgd. Een jaarlijkse inspectie en regelmatig onderhoud door bevoegde diensten moet de boom in goede vorm houden. De stad liet eerder in 1994 een zware scheur verankeren door boomchirurg Erik Buysse van de firma Copijn uit Kalmthout. Ook een recent afgescheurde gesteltak werd na recent boomchirurgisch advies door de firma Pius Floris uit Houthalen behandeld in 2016.

3. Advies §6

De commissie merkt op dat de demontage, verplaatsing en wederopbouw steeds enorm grote risico's met zich meebrengen, en dat de materiële integriteit van een monument altijd in zekere mate wordt aangetast.

Een verplaatsing houdt net als een restauratie risico's in en tast steeds in enige mate de materiële integriteit van een erfgoedobject aan. Regelmatig onderhoud zal daarom prevaleren boven restauratie. Het is bij deze voorgestelde verplaatsing onvermijdelijk om enige materialiteit te verliezen, in casu het verbindingsmateriaal tussen de afzonderlijke steenblokken. Dit verlies is bij klein bouwkundig erfgoed eerder bescheiden en veel minder groot dan bij een restauratie van ander bouwkundig erfgoed, maar niet onbestaande. Uit voorzorg heeft de stad dan ook expertise ingeroepen voor het opmaken van een dossier dat als leidraad voor het uitvoeringsbestek kan worden gebruikt.

4. Advies §7

De commissie vermeldt onnauwkeurigheden in het afgeleverde dossier met betrekking tot het gestandaardiseerde voorblad en de onduidelijke titelvoering.

Het dossier zal in die zin worden aangepast zodat het administratief beantwoordt aan de vereisten. Ook het gegeoreferereerd plan ontbrak, voorzien van de aanduiding waar de aanplakking kan gebeuren. Dit plan werd aan het dossier toegevoegd.

Conclusie: het advies heeft invloed op het inhoudelijk dossier en het beschermingsbesluit. Het inhoudelijk dossier en/ of het beschermingsbesluit werden als volgt aangepast:

Het inhoudelijk dossier werd voorzien van het gegeorefereerd plan van de plaats waar het oorlogsgedenkteken beschermd werd (verwijzende naar de toestand op het moment van de bescherming van 2014) en de plaats waar de bekendmaking van het openbaar onderzoek moet worden geplaatst.

Het Ministerieel Besluit wordt aangepast in Art. 3. Om duidelijk te maken dat het object na de verplaatsing opnieuw beschermd wordt: Het monument zal na verplaatsing opnieuw worden beschermd omwille van de historische en artistieke waarde. Na recent onderzoek blijkt dat de lindeboom die achter het gedenkteken staat geen erfgoedwaarde heeft die een bescherming verantwoordt. De stad zal deze boom wel in stand houden.

2. Conclusie voorafgaand aan de voorlopige gehele opheffing

De uitgebrachte adviezen hebben invloed op het inhoudelijk dossier en/ of het beschermingsbesluit. Het inhoudelijk dossier en/ of het beschermingsbesluit werden als volgt aangepast:

- Bij de behandeling van de adviezen wordt verder toelichting gegeven over het onderzoek naar de linde op het plein.
- In het MB wordt nu duidelijk vermeldt: Het monument zal na verplaatsing opnieuw worden beschermd omwille van de historische en artistieke waarde. Na recent onderzoek blijkt dat de lindeboom die achter het gedenkteken staat geen erfgoedwaarde heeft die een bescherming verantwoordt. De stad zal deze boom wel in stand houden.
- Een gegeorefereerd plan werd toegevoegd.